

УДК: 930: [321.01:008:2](477)«20»

ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИКИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО У КУЛЬТУРНІЙ ТА РЕЛІГІЙНІЙ СФЕРАХ

Теміров В.І.

HISTORIOGRAPHICAL ASPECT OF RESEARCH OF THE POLITICS OF PAVLO SKOROPADSKY UKRAINIAN STATE IN THE CULTURAL AND RELIGIOUS SPHERES

Temirov V.I.

У статті розглянуто концептуальний ознайомчий підхід до вивчення питань культурної та релігійної сутності перетворень, здійснюваних урядом Гетьманату, задля побудови Української Держави.

Ключові слова: історіографія, Гетьманат, Українська Держава, Павло Скоропадський, політика, культура, релігія, українські визвольні змагання.

Вступ. У складних умовах українських визвольних змагань 1918 р. створення Української Держави гетьмана Павла Скоропадського, попри численні внутрішньополітичні та національні помилки і залежність від Центральних держав, слід вважати не тільки важливим етапом формування національної свідомості українського суспільства, але й незаперечним досягненням на шляху створення власного державницького базису, визнаного міжнародною спільнотою. Тоді уряд Гетьманату, підкреслюючи соборний зміст взятого у квітні 1918 р. курсу державного побудування, ставив за мету опанування процесів революційної руйнації країни, зупинення погіршення народного буття, відновлення суспільної єдності, налагодження роботи державних адміністративно-керівних інституцій, назагал колишньої Російської імперії.

Але за незворотності соціально-революційних перетворень 1917 року та брестських зобов'язань Центральної Ради 1918 року така спрямованість наражалася на великий супротив більшості діючих в Україні суспільно-політичних сил. Намагаючись подолати підвалини кризового антагонізму та позбутися перманенти протистояння, вище керівництво країни зажадало вдатися до побудови ідеологічної платформи національного об'єднання країни та підвищення свідомості української спільноти. Прогресивна консолідація усіх політичних рухів, культурно-просвітницькі впровадження широкого загалу та реформування

у церковній сфері – склали головну сутність цієї політики.

Постановка проблеми. Слід підкреслити, що культурний та релігійний аспекти українських визвольних змагань 1917-1921 рр. мають надто складний та суперечливий характер. Щодо Української Держави Павла Скоропадського, то глибокий історичний догляд цих чинників викреслює системний конфігурат гетьманату саме у спектрі гуманістично-ідеологічних пошуків українства. Комплексне та змістовне дослідження політики впливу культурної та духовної компоненти гетьманських реформ на побудову держави надає змогу об'єктивно, на принципах історизму, відтворити концепцію прагнення України до незалежності за першої чверті ХХ ст. - доби світового військового протистояння імперій. На сьогодні історіографія з цього питання налічує у своєму активі обмежену кількість розвинутих наукових досліджень, які всебічно та неупереджено описують інтегративний вплив духовно-творчої компоненти релігії та культури на українське суспільство; моделюють або реконструюють комбінаторику й взаємодію обох чинників на ойкуменістичну сутність повсталі держави. Наразі, автором статті робиться спроба доповнити вітчизняну історію революційних змагань 1917-1921 рр. за цієї спеціфікою.

Мета статті. Тому метою статті є опис провідних джерел - мемуарів та науково-дослідних праць, - з котрих складається культурологічний (національно-духовного) базис побудови українства за часів Гетьманату. **Предметом статті** виступає унікальне або персональне авторське бачення означеної проблематики у їх творах.

Результати досліджень. Головний інформаційний базис теми складається з двох загальних пластів, а саме: описів, спогадів, мемуарів, історич-

чних робіт свідків і учасників подій та науково-аналітичних праць істориків-дослідників ХХ - ХХІ ст. Підкреслимо, що за обмеженою кількістю описів проблематиці суто релігійного питання, а також специфіки інформаційної проробки культурної спадщини гетьманування, історіографічний аспект подібного дослідження Української Держави набуває складної форми. Тому схема історіографічного пошуку означеної тематики - то є процес аналітичної диверсифікації загального-історичного джерельного контенту. Акумуляція тематичних фрагментарно-інформаційних блоків до єдиної логічної концепт-системи становить сутність дослідження.

Актив першого і головного рівня цієї системи згенеровано працями саме урядовців гетьманату та їх політичних опонентів. Головна цінність подібної інформації виходить з функціоналу історичної постаті: дії державно-політичного або релігійного діяча у напрямку реформування церковної та культурної спадщини російського імперативу й тимчасового російського демокративу. Відповідно з боку політичної опонентури державної влади вслідковуються дії альтернативного напрямку (здебільшого супротивного характеру), які теж безпосередньо впливали на процеси побудови єдиного національно-культурного й духовного простору країни.

Означимо, що за численних обставин світової кризи та громадянської війни на Україні 1917-1921 рр., кількість праць колишніх гетьманців-урядовців та інших свідків подій має певну обмеженість. Зокрема це історичні спогади Павла Скоропадського [1], Василя Зеньківського [2, стор. 209], Дмитра Донцова [3], Вячеслава Липинського [4], Віктора Рейнбота [5, стор. 64], Володимира Мустафіна [6, стор. 426], Сергія Гребенщикова [7, стор. 511], Миколи Могилянського [8], Дмитра Дорошенко [9], Володимира Винниченка [10], Миколи Шаповала [11], Ісаака Мазепи [12], Павла Христюка [13] та ін. Перший актив доповнюють спогади пересічних очевидців революційних змагань 1918 року: людей різного вікового, соціального та культурного статусу, що лише фіксували окремі трансформаційні зміни буття навколо себе, не маючи коректурних важелів для їх підпорядкування. Це спогади та праці Володимира Короленко [14], Костянтина Паустовського [15], Олександра Слободського [16], Василя Шульгіна [17], Наталії Полонської-Василенко [18] та ін.

Об'єднуючим для цих джерел з історіографії культурно-релігійної спадщини гетьманату є те, що вони, з опису проблематиці саме духовно-культурної розбудови незалежності, несуть мало тематичний і подекуди політизований кут огляду державного будівництва України зразка 1918 року, мають окремі й обмежені діапазони. Так у багатосторінкових спогадах Павла Скоропадського тема релігійної розбудови Української Держави займає лише декілька сторінок, та акцентує саме

політичну необхідність реформування традиційної православної церкви у напрямку «українізації». Згадуючи з минулого, що «... *криме организационной работы, которая требовала много времени, был церковный вопрос, из-за которого я попал в ужасное положение.*», - гетьман вважав провести, за державну необхідність, обов'язкове ківомосковське розмежування (поки що не канонічне) церковної спадщини колишньої Російської імперії, задля отримання додатковий важелів урядового впливу на слабко зорганізоване українське суспільство [1, стор. 198].

Та вже у спогадах міністра віросповідання В. Зеньківського, в яких теж читаємо що, «... *пост министра исповеданий оказался очень трудным для замещения - в виду крайней остроты (см. дальше) именно церковных русско-украинских отношений.*», можна бачити послідовну політику уряду Гетьманату на автономізацію і українське «одержавлення» найбільшої з усіх церков України - православної церкви. Питання автокефалії, відношення до уніатської церкви, впровадження української мови у богослужінні, зношення з константинопольським першоієрархом, промова осанни, - зчитуються у мемуарах тих чи інших державних діячів, як процес взаємного протистояння уряду та православної церкви і духовний розкол.

Базу другого активу складають наукові фундаментальні праці, історичні статті або роботи з публічної історії, які сформовані науковцями-дослідниками за допомогою відпрацювання архіво-документованого матеріалу: аналітичним співставленням і системним впорядкуванням різнобічної інформації, доповненої сучасними методами обробки даних, статистичними, демографічними, соціоекономічними та ін. показниками. Кінцевий та неупереджений науковий синтез матеріалів у цих працях, залучених до проведення дослідної роботи, визначає ступінь історичної цінності й сутність новоствореного культурологічного продукту.

Слід відзначити, що, на сьогодні, з історії Гетьманату 1918 року архівним пошуком напрацьовано вже багато робіт. Зарубіжні (іноземні та з емігрантських кіл), радянські, сучасні українські та російські вчені-історики сформували великий масив даних. За кількісними показниками праці цього рівня перевершують контент першого активу - безпосередніх ідеологів, керманічів або свідків революційних подій 1918 року на Україні. Але роботи суто релігійного або культурно-релігійного дослідження політики Української Держави становлять все ще невелику частку від загального об'єму опрацьованої інформації. Тому тут також, при вивченні вбачається за потрібне сепарувати до шуканого формату окремі діапазони загально-змістовної інформації минулих подій.

Другий рівень напрацювання це насамперед твори таких авторів як Олександра Реєнта [19],

Валерія Солдатенко [20, 21], Станіслава Кульчицького [22], Юрія Павленко [23], Юрія Храмова [23], Віктора Савченко [24, 25], Федіра Проданюка [26], Георгій Папакін [27], Ігоря Довжука [28] та ін.

Важливо відзначити, що за часів обранням країною незалежності у 1991 році, попит у суспільстві на історію її революційних змагань 1917-1921 рр. демонструє стабільну тенденцію сталої цікавості. Попри всю належність праць, що надходять від зарубіжної української науково-історичної думки до народу України, задовольнити повністю цю прогалину історичного минулого досі не вдається. Особливо це стосується доби 1918 року, зокрема Гетьманату Павла Скоропадського.

На сьогодні, за відмови в Україні від комуністичних ідеологем та політичного ангажування революційних подій 1917-1918 рр., праці радянських вчених майже нівельовані і як історичні, і як джерельні контенти [29, 30]. Зарубіжна історична думка теж, деякою мірою, деформована впливом засудження постаті керманіча Української держави та його міністрів «москвофільством вісімнадцятого року». Саме тому потрібність у зваженому та об'єктивному описі доби Гетьманату потребує залучення до досліджень власного наукового потенціалу держави.

З цього приводу наукові роботи О. Реєнта, В. Солдатенко, І. Довжука та В. Савченко вигідно вирізняються серед інших робіт суто історичним поміркованим підходом у дослідженні означеної тематиці. Наприклад праця Олександра Реєнта «Павло Скоропадський» [19], завдяки повноті опису та неупередженої (центристський) позиції автора як у висвітленні діяльності керманіча Української Держави, так і гетьманської доби, містить у собі не тільки глибокий історичний дослід Гетьманату, але й виконує важливу соціально-просвітницьку функцію, спрямовану на розбудову українського суспільства.

Висновки. Культура та релігія завжди були чинниками побудови нації і держави. Мова, віросповідання, традиції, перекази та спадкоємність - є головною складовою культурологічного коду народу. Втрата контролю над цим показником з боку держави призводить до настання умов ланцюгової реакції розпаду не тільки національної свідомості і народної самобутності але й державної незалежності. У 1918 році спроба Української Держави вдатися до залучення культурно-духовного потенціалу української нації у справах створення міцної країни та замирення суспільства скінчилося повною державною та національною поразкою. Сто років поспіль, за аналогічних політичних обставин, перед Україною знов постає питання про збереження національних констант українського етносу. Проблема має близьке історичне коріння, тому, за допомогою минулого історичного досвіду, може будь успішно подолана.

Література

1. Скоропадський П.П. Спогади (кінець 1917 – грудень 1918 рр.). /П.П. Скоропадський. – Київ, Філадельфія, 1995. – 491с.
2. Гетман П.П. Скоропадский. Украина на переломе. 1918 год: Сборник документов [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://statearchive.ru/assets/files/getman.pdf> - Назва з екрана.
3. Донцов Д. Рік 1918, Київ [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/384/file.pdf> - Назва з екрана.
4. Липинський В. Листи до Братів-Хліборобів про ідею і організацію українського монархізму. Писані 1919 – 1920 рр. /В. Липинський. – Відень, 1923. – 150с.
5. Гетман П.П. Скоропадский. Украина на переломе. 1918 год: Сборник документов [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://statearchive.ru/assets/files/getman.pdf> - Назва з екрана.
6. Гетман П.П. Скоропадский. Украина на переломе. 1918 год: Сборник документов [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://statearchive.ru/assets/files/getman.pdf> - Назва з екрана.
7. Гребенщиков С.Я. Воспоминания генерала Сергея Яковлевича Гребенщикова/ С.Я. Гребенщиков. - Симферополь, 2009. - 344 с.
8. Гетман П.П. Скоропадский. Украина на переломе. 1918 год: Сборник документов [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://statearchive.ru/assets/files/getman.pdf> - Назва з екрана.
9. Дорошенко Д.І. Мої спомини про недавнє минуле (1914 – 1920 рр.)/ Д.І. Дорошенко – Львів, 1923. – 543с (перевид. – Мюнхен, 1969).
10. Винниченко В.В. Відродження нації. У 3-х частинах. / В.В. Винниченко. – Київ-Відень, 1920. – 1044с.
11. Шаповал М. Велика революція і українська визвольна програма. / М. Шаповал. – Прага, 1928. – 270с.
12. Мазепа І. Україна в огні й бурі революції. /І. Мазепа. – К.: Темпора, 2003. – 607с.
13. Христюк П. Замітки та матеріали до історії Української революції. У 4-х томах. / П. О. Христюк. – Київ, Відень, 1921. – Т. 1. – Т.4. - 804с.
14. Негретов П. В.Г. Короленко. Летопись жизни и творчества. 1917-1921/ П.И. Негретов. - М.: Книга, 1990. - 287с.
15. Паустовский К.Г. Начало неведомого века. Время больших ожиданий. Повести./ К.Г. Паустовский - К.: Дніпро. 1985. - 400 с.
16. Слободской А. Среди эмиграции. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://flibusta.site/b/532698/read> - Назва з екрана.
17. Шульгин В.В. Три столицы.[Текст]/ В.В. Шульгин. - М.: Современник, 1991. - 496с.
18. Н. Полонська-Василенко. Історична наука в Україні за советської доби та доля істориків. [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://shron1.chtyvo.org.ua/Polonska-Vasylenko_Nataliia/Istorychna_nauka_v_Ukraini_za_sovietskoj_doby_ta_dolia_istorykiv_Istorychna_nauka_v_Ukraini_do_kintsia_1920-ykh_rokiv.pdf - Назва з екрана.
19. Реєнт О.П. Павло Скоропадський. / О.П. Реєнт. – К.: Видавничий дім «Альтернативи», 2003. – 304с.
20. Солдатенко В. Ф. Революційна доба в Україні (1917—1920 роки): логіка пізнання, історичні епізоди, ключові постаті / В.Ф. Солдатенко. — 2-ге вид.,

- доп. і перероб. — К. : НВЦ «Пріоритети», 2012. — 521 с.
21. Солдатенко В. Ф. Соборництво і регіоналізм в українському державотворенні (1917—1920 рр.) / В.Ф. Солдатенко — К. : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України, 2001. — 248 с. (співавтор І. Ф. Курас).
 22. Кульчицький С.В. Місце гетьманської держави в українському державотворчому процесі 1917 – 1920 рр. //Гетьман П. Скоропадський та Українська Держава 1918 року. / С.В. Кульчицький. – К., 1998. – С – 4-54.
 23. Павленко Ю., Храмов Ю. Українська державність у 1917-1919 рр. (історико-правовий аналіз) / Ю.В. Павленко, Ю.О. Храмов. – К.: «Манускрипт», 1995. – 264с.
 24. Савченко В. Павло Скоропадський — останній гетьман України. / В.А. Савченко. — К., 2008. — 410с.
 25. Савченко В. Павло Скоропадський / В.А. Савченко. — Харків, Фоліо, 2015 – 63с.
 26. Проданюк Ф. Внутрішня політика Української Держави (29 квітня-14 грудня 1918 р.). Автореф. дис. ... канд. іст. наук.— К., 1997.
 27. Папакін Г. Павло Скоропадський: патріот, державотворець, людина. Історико-архівні нариси / Державний комітет архівів України. Центральний державний історичний архів України, м. Київ. - К., 2003. - 300 с.
 28. Довжук І.В. Нариси історії культури України (до кінця ХХ ст.) : навч. посіб. / І. В. Довжук; Східноукр. нац. ун-т ім. В.Далія. - Луганськ, 2007. - 506 с.
 29. Скляренко Є. М. Боротьба гурдящих України проти німецько-австрійських окупантів і гетьманщини в 1918 році. — К.: Вид-во АН УРСР, 1960. — 284 с.
 30. Супруненко Н. И. Очерки истории гражданской войны и иностранной военной интервенции на Украине (1918—1920). — М.: Наука, 1966. — 454 с.
 9. Doroshenko D.I. Moi spomyny pro nedavnie mynule (1914 – 1920 rr.) / D.I. Doroshenko – Lviv, 1923. – 543s (perevyd. – Miunxen, 1969).
 10. Vynnychenko V.V. Vidrozhennia natsii. U 3-kh chastynakh. / V.V. Vynnychenko. – Kyiv-Viden, 1920. – 1044s.
 11. Shapoval M. Velyka revoliutsiia i ukrainska vyzvolna programa. / M. Shapoval. – Praga, 1928. – 270s.
 12. Mazepa I. Ukraina v ohni i buri revoliutsii. /I. Mazepa. – K.: Tempora, 2003. – 607s.
 13. Khrystiuk P. Zamitky ta materialy do istorii Ukrainскоi revoliutsii. U 4-kh tomakh. / P. O. Khrystiuk. – Kyiv, Viden, 1921. – T. 1. – T.4. - 804s.
 14. Negretov P. V.H. Korolenko. Letopis zhizni i tvorchestva. 1917-1921/ P.I. Negretov. - M.: Kniga, 1990. - 287s.
 15. Paustovskii K. G. Nachalo nevedomogo veka. Vremya bolshikh ozhidanii. Povesti./ K.G. Paustovskii - K.: Dnipro. 1985. - 400 s.
 16. Slobodskoi A. Sredi emigratsii. [Elektroni resurs] // Rezhym dostupu: <http://flibusta.site/b/532698/read> - Nazva z ekrana.
 17. Shulgin V.V. Tri stolitsy.[Tekst]/ V.V. Shulgin. - M.: Sovremennik, 1991. - 496s.
 18. N. Polonska-Vasilenko. Istorichna nauka v Ukraini za sovetskoi doby ta dolia istorykiv. [Elektroni resurs] // Rezhym dostupu: http://shron1.chtyvo.org.ua/Polonska-Vasylenko_Nataliia/Istorychna_nauka_v_Ukraini_za_sovietskoi_doby_ta_dolia_istorykiv_Ist_orychna_nauka_v_Ukraini_do_kintsia_1920-ykh_rokiv.pdf - Nazva z ekrana.
 19. Reient O.P. Pavlo Skoropadskyyi. / O.P. Reient. – K.: Vydavnychiy dim «Alternatyvy», 2003. – 304s.
 20. Soldatenko V. F. Revoliutsiina doba v Ukraini (1917—1920 roky): logika piznannia, istorychni epizody, kliuchovi postati / V.F. Soldatenko. — 2-he vyd., dop. i pererob. — K.: NVCz «Priorytety», 2012. — 521 s.
 21. Soldatenko V. F. Sobornystvo i regionalizm v ukrainskomu derzhavotvorenni (1917—1920 rr.) / V.F. Soldatenko — K.: Instytut politychnykh i etnonsotsionalnykh doslidzhen NAN Ukrainy, 2001. — 248 s. (spivavtor I. F. Kuras).
 22. Kulchytskyi S.V. Misce hetmanskoï derzhavy v ukrainskomu derzhavotvorchomu protsesi 1917 – 1920 rr. //Hetman P. Skoropadskyyi ta Ukrainska Derzhava 1918 roku. / S.V. Kulchytskyi. – K., 1998. – S – 4-54.
 23. Pavlenko Iu., Khramov Iu. Ukrainska derzhavnist u 1917-1919 rr. (istoryko-pravovy analiz) / Iu.V. Pavlenko, Iu.O. Khramov. – K.: «Manuskrypt», 1995. – 264s.
 24. Savchenko V. Pavlo Skoropadskyyi — ostannii hetman Ukrainy. / V.A. Savchenko. — K., 2008. — 410с.
 25. Savchenko V. Pavlo Skoropadskyyi / V.A. Savchenko. – Харків, Фоліо, 2015 – 63с.
 26. Prodaniuk F. Vnutrishnia polityka Ukrainскоi Derzhavy (29 kvitnia-14 hrudnia 1918 r.). Avtoref. dys. ... kand. ist. nauk. — K., 1997.
 27. Papakin H. Pavlo Skoropadskyyi: patriot, derzhavotvorets, liudyna. Istoryko-arkhivni narisy / Derzhavnyi komitet arkhiviv Ukrainy. Centralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Kyiv. - K., 2003. - 300 s.
 28. Dovzhuk I.V. Narisy istorii kultury Ukrainy (do kintsia XX st.) : navch. posib. / I. V. Dovzhuk; Skhidnoukr. nats. un-t im. V.Dalia. - Lugansk, 2007. - 506 с.

References

1. Skoropadskyyi P.P. Spogady (kinets1917 – hruden 1918 rr.) /P.P. Skoropadskyyi. – Kyiv, Filadelfiia, 1995. – 491s.
2. Hetman P.P. Skoropadskyyi. Ukraina na perelome. 1918 god: Sbornik dokumentov [Elektroni resurs] // Rezhym dostupu: <http://statearchive.ru/assets/files/getman.pdf> - Nazva z ekrana.
3. Dontsov D. Rik 1918, Kyiv [Elektroni resurs] // Rezhym dostupu: <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/384/file.pdf> - Nazva z ekrana.
4. Lypynskyyi V. Lysty do Brativ-Khliborobiv pro ideiu i organizatsiiu ukrainskogo monarkhizmu. Pysani 1919 – 1920 rr. /V. Lypynskyyi. – Viden, 1923. –150s.
5. Hetman P.P. Skoropadskyyi. Ukraina na perelome. 1918 god: Sbornyk dokumentov [Elektroni resurs] // Rezhym dostupu: <http://statearchive.ru/assets/files/getman.pdf> - Nazva z ekrana.
6. Hetman P.P. Skoropadskyyi. Ukraina na perelome. 1918 god: Sbornyk dokumentov [Elektroni resurs] // Rezhym dostupu: <http://statearchive.ru/assets/files/getman.pdf> - Nazva z ekrana.
7. Hrebenshchikov S.Ia. Vospominaniia generala Sergeia Yakovlevicha Hrebenshchikova/ S.Ia. Hrebenshchikov. - Simferopol, 2009. - 344 s.
8. Hetman P.P. Skoropadskyyi. Ukraina na perelome. 1918 god: Sbornik dokumentov [Elektroni resurs] // Rezhym dostupu: <http://statearchive.ru/assets/files/getman.pdf> - Nazva z ekrana.

29. Skliarenko Ye. M. Borotba trudiashchykh Ukrainy proty nimetsko-avstriiskykh okupantiv i hetmanshchyny v 1918 roci. – K.: Vyd-vo AN URSS, 1960. – 284 s.
30. Suprunenko N. I. Ocherki istorii grazhdanskoj voiny i inostrannoj voennoj interventsii na Ukraine (1918–1920). – M.: Nauka, 1966. – 454 s.

Темиров В.И. Историкографический аспект исследования политики Украинской Державы Павла Скоропадского в культурной и религиозной сферах.

В статье рассматривается концептуальный ознакомительный поход при изучении вопросов культурной и религиозной сущности преобразований, которые проводило правительство Гетьманата, с целью построения государства - Украинская Держава.

Ключові слова: *историография, Гетьманат, Украинская Держава, Павел Скоропадський, политика, культура, религия, украинское национально-освободительное движение.*

Temirov V.I. Historiographical aspect of research of the politics of Pavlo Skoropadsky Ukrainian State in the cultural and religious spheres.

The article discusses the conceptual research way of studying the cultural and religious processes conducted by the Hetman government for the construction of the Ukrainian State.

Key words: *historiography, Hetmanat, Ukrainian State, Pavel Skoropadsky, politics, culture, religion, Ukrainian liberation struggle.*

Теміров Володимир Іванович – аспірант Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Рецензент: д.і.н., проф. **Пекарчук В.М.**

Стаття подана 12.11.2018